

twem kulturowej ciągłości antyku. Pracę ubogaca aneks (s. 199-232) dołączony dla lepszego zrozumienia toku analiz, a odnoszący się do przypisów.

A zatem układ pracy jest jasny, dokładnie podzielony, co rzuca się w oczy już przy spisie treści, a także stanowi ułatwienie dla czytelnika, dostarczając pomocy wobec bogactwa materiału zawartego w rozprawie. Uderza przejrzystość i jasność przekazu. Język pracy jest prosty i logiczny. Racjonalna treść jest komunikatywna. Autor swobodnie porusza się w źródłach i opracowaniach, przedkłada własne poglądy, które są owocem wieloletnich studiów i przemyśleń: ks. Tadeusz Gacia jest wielkim erudytą. Pracę cechuje wysoki poziom, wyrażający się we wszechstronnym i wnikliwym wykorzystaniu materiałów źródłowych oraz twórczym spożytkowaniu literatury i w wyciąganiu trafnych wniosków. Dysertacja ks. Tadeusza Gaci stanowi ważny wkład do badań naukowych nad metaforyką agoniistyczną w literaturze łacińskiej chrześcijańskiego antyku. Ukazuje ona również, że autorzy wczesnochrześcijańscy należeli do ludzi wykształconych pod względem literackim. Można rzec, że po przyjęciu chrześcijaństwa nadal korzystali z wiedzy zdobytej w szkołach greckich i rzymskich. Praca ks. Gaci jest twórczym studium nad wpływem kultury grecko-rzymskiej na literaturę chrześcijańską; chrześcijaństwo wypełniało stare formy nową treścią.

Podsumowując recenzję rozprawy chciałbym raz jeszcze podkreślić jej rzetelny poziom naukowy: we wszystkich analizach sprawdza się dojrzałość naukowa Autora, odpowiedzialność za ferowane sądy zawsze w oparciu o tekst łacińskiego oryginału i umiejętne posługiwanie się literaturą naukową. Sama zaś praca jest na wskroś nowatorska. Stanowi bowiem opracowanie w pełni oryginalne, nie mające wzorca ani w literaturze polskiej, ani światowej, a mimo to dojrzałe. Ze względu na dobry warsztat naukowy, kompetentne opracowanie tematu i praktyczną przydatność problemu, dysertacja ta zasługuje na szczególne uznanie. Analizy ks. Tadeusza Gaci stanowią istotny wkład do badań nad obecnością kultury antycznej u autorów wczesnochrześcijańskich.

Ks. Augustyn Eckmann – Lublin, KUL

GIOVANNI CLIMACO, *La Scala del Paradiso*, introduzione, traduzione e note a cura di Rosa Maria Parrinello, *Letture Cristiane del primo millennio* 41, Milano (Pauline) 2007, ss. 633.

Przekład Giovanni Climaco, *La Scala del Paradiso* jest starannie opracowanym nowym tomem w serii *Letture Cristiane del primo millennio*. Tłumaczenia dokonała Rosa Maria Parrinello, która prowadzi zajęcia na Uniwersytecie w Turynie zajmując się historią monastycyzmu późnoantycznego oraz bizantyjskiego. Główną część książki stanowi włoski przekład *Drabiny do nieba* Jana Klimaka (VI/VII wiek), oparty na greckim tekście edycji Mathew Radera z 1633 r., przedrukowanym przez J.P. Migne'a w *Patrologia Graeca* (PG 88); jest to jedno z trzech najbardziej solidnych i dostępnych wydań tego tekstu, bo ciągle brakuje

nam jego opracowania krytycznego. Autorka tłumaczenia podjęła się niemałego trudu, gdyż lektura Jana Klimaka nie należy do łatwych i wymaga dobrego przygotowania, choćby ze względu na bogactwo terminologiczne oraz specyfikę środowiska. Niniejsza pozycja książkowa zawiera bardzo obszerny wstęp (s. 7-185), bibliografię (s. 186-192) i tłumaczenie z komentarzem (s. 193-552) oraz aneksy, dotyczące kluczowych terminów monastycznych (s. 553-590), a także zbiór indeksów (s. 591-633).

Wstęp podzielony jest na cztery części. W pierwszej (s. 9-48) zatytułowanej „Giovanni Climaco e il monachesimo sinaita” Rosa Parrinello przedstawia sylwetkę Jana Klimaka w kontekście kulturowym ówczesnego środowiska wykorzystując bogaty materiał źródłowy; podstawowym źródłem wiedzy o Janie Klimaku jest dla niej krótka biografia napisana przez mnicha Daniela (PG 88, 596-608), choć korzysta również z *Narrationes*, czyli z opowiadań anegdotycznych współczesnych Janowi o mnichach z Góry Synaj, wydanych przez F. Nau (*Le texte grec des réctis utiles à l'âme d'Anastase*, OC 3:1903, 56-90), a wcześniej przez M. Radera (PG 88, 608-609). Autorka w oparciu o *Menologion* (30 III: PG 117, 377, lub PG 88, 609-612, tłum. pol. R. Piętka: *Menologion*, Kostomłoty 2007, 231) stara się ustalić chronologię życia Klimaka (579-679), ukazując przy tym także pewne zależności tłumaczonego przez siebie dzieła z innymi pracami ascetycznymi tamtego okresu, np. Nilem, Anastazym Synaitą czy Janem Moschosem.

W drugiej części wstępu, zatytułowanej „La Scala del Paradiso” (s. 49-83) tłumaczka dokonuje solidnej analizy merytorycznej *Drabiny*, omawiając zewnętrzną strukturę i styl tego dzieła oraz źródła, z jakich autor czerpał inspirację. Dwa punkty są tutaj niesatysfakcjonujące: po pierwsze, choć tłumaczka poświęca więcej miejsca na określenie stylu i języka *Drabiny* (s. 73-80), to jednak, tak jak wielu badaczy, czyni to bez dokładnego spojrzenia na zastosowany w tekście gatunek literacki. Czy *Scala* jest „the argumentive text” we właściwym sensie tego słowa, czy tylko zbiorem sentencji i duchowych rad zestawionych ze sobą tematycznie? Pytanie to, według mnie, jest decydujące, gdy próbujemy interpretować ten tekst (zob. H.R. Johnsen, *Reading John Climacus*, Lund 2007). Po drugie, autorka tłumaczenia zajmuje się obszernie motywem „drabiny” obecnej w literaturze starożytnej (s. 53-70), ale niestety nic nie wspomina o roli tego motywu w pismach monastycznych (*Apoftegmaty* czy dzieła Ewagriusza z Pontu), co wydaje się jak najbardziej oczywiste w odniesieniu do monastycznej „drabiny” cnót i wad.

W trzeciej części wstępu „La natura della vita monastica nella Scala” (s. 84-156) przedstawia pobieżnie naukę ascetyczną Jana Klimaka. Zdaniem Parrinello, mnich z Synaju opracował swe dzieło na prośbę mnichów z sąsiedniego monasteru. Nawiązując do wizji drabiny, jaką miał Jakub (Rdz 28, 12) oraz obrazu trzydziestu ukrytych lat życia Jezusa, Klimak opisał drogę duchowego rozwoju wznoszącą się przez trzydzieści stopni „duchowej drabiny”. Autorka wymienia poszczególne jej etapy: walka z wadami i rozwijanie cnót, dążenie do wewnętrznego pokoju i skupienia (*hezychia*) oraz nieustannej czci Boga. R. Parrinello podkreśla, iż fundamentem cnót u mnicha z Synaju było posłuszeństwo jako „matka wszystkich cnót”. Analizując całość nauki ascetycznej

w *Drabinie* autorka wyprowadza podwójny wniosek: że duchowy rozwój człowieka przechodzi wiele etapów wiodących do zjednoczenia z Bogiem oraz że inicjatywa należy tu zawsze do Boga, do człowieka zaś decyzja wolnego wyboru współpracy z łaską.

W ostatniej części wstępu „Le fonti della Scala e la sua fortuna tra Oriente e Occidente” (s. 157-185) autorka tłumaczenia prowadzi nas przez gąszcz źródeł, z których czerpał Klimak, poczynając od Pisma Świętego, poprzez całą tradycję monastyczną, a skończywszy na własnym doświadczeniu pustyni. Swoje wprowadzenie do tłumaczenia kończy stwierdzeniem, iż Jan Klimak należy do najważniejszych pisarzy ascetycznych starożytności chrześcijańskiej, a jego wpływ był ogromny w pierwszym rzędzie w świecie bizantyńskim i orientalnym, a także w mniejszym stopniu na świat ascezy Zachodu.

Jeśli chodzi o samo tłumaczenie, to wydaje się, że Autorka stanęła na wysokości zadania: przekład dokonany został w pięknym i przystępnym języku, co jednak mogło wpływać na literalną wartość tłumaczenia. Doskonała znajomość literatury patrystycznej szczególnie wschodniej, daje szansę czytelnikowi głębszego wniknięcia w lekturę Klimakowej *Drabiny*, poprzez obszerny aparat krytyczny. Wydaje się, że genialne intuicje i analizy ascetyczne, jakie pozostawił nam mnich z Synaju, mogą stanowić bardzo użyteczną pomoc dla wszystkich ludzi, którzy troszczą się o swój własny rozwój duchowy. Tym bardziej jesteśmy wdzięczni R. Parrinello za włożony trud w udostępnieniu *Drabiny* Jana Klimaka szerszemu gronu czytelników Zachodu.

Ks. Arkadiusz Jasiewicz – Warszawa, UKSW

Sv. Augustín, *Samovravy. O nesmrteľnosti duše, přeložili, úvodné štúdie napísali, poznámky a indexy spracovali Katarína Šotkovská – Jozefa Artimová, Bibliotheca Antiqua Christiana (Kresťanská Antická Bibliotéka), Patrimonium zv. 4, Trnava 2007, Vydavateľstvo Trnavskej univerzity v Trnavě, ss. 111.*

Objętość wydawnicza IV tomu *Patrimonium*, wchodzącego do jednego z dwóch strukturalnych działów *Bibliotheca Antiqua Christiana* jest bardzo skromniutka. Taka sama bowiem jest objętość pisarska każdego z obu dzieł św. Augustyna, zaprezentowanych wyżej opisem bibliograficznym. Za to radość z ich wydania była wielka, zwłaszcza dla autorek przekładu: Kataríny Šotkovskej¹

¹ Ur. w 1978 w Žilinie, w latach 1996-2001 odbyła studia ze specjalizacją w zakresie filologii klasycznej na Wydziale Humanistyki Uniwersytetu Trnavskiego, pod kierunkiem prof. Daniela Škoviery, uwieńczona pracą dyplomową pod tytułem: *Sväty Augustín a Cicero – Soliloquia a Tuskulské rozhovory*. Od 2001 r. jest asystentką przy Katedrze Filologii Klasycznej Uniwersytetu Trnavskiego; od 2002 r. prowadzi żywą działalność naukową publikując i biorąc aktywny udział w krajowych i zagranicznych sympozjach, a od 2005 r. rozpoczęła swój przewód doktorski. Swoje zainteresowania badawcze ukierunkowała głównie na teksty patrystyczne, ale nie stroni też od drobnej okolicznościowej liryki łacińskiej.